

Skaitome knygas,
kuriose nėra žodžių

Tyliosios soghuų

Lentynos jau seniai linksta nuo paveikslėlių knygų – išmo-
kome jas vertinti, supratome, kad net jei knygoje žodžių ir
labai mažai, istoriją ir vertę gali kurti paveikslėliai, vaizdo ir
teksto dermė, jų sinergija. Tačiau viena ypatingų paveiks-
lėlių knygų lentyna visai nelūžta. Ji beveik tuščia. Tai tyliųjų
knygų lentyna.

Kas yra tyliosios knygos?

Tyliosios knygos yra paveikslėlių knygų rūšis, ypatinga
tu, kad jose nėra žodžių. Naratyvas tokiose knygose grįs-
tas tarpusavyje susijusių vaizdų seka, jai būdinga tai, kas
ir grožiniams pasakojimams: yra veikėjai, įžanga, veiksmo
plėtotė, kulminacija, atomazga ir kt. Jos, kaip ir grožinė
literatūra, gali būti skirstomos į įvairius žanrus ir poža-
nius pagal pasakojimo apimtį, vaizduojamą pasaulį, temas,
veiksmo pobūdį, paskirtį ir t. t., pavyzdžiui, į novelas ir
romanus, į realistines ir pasakines, į psichologines ir nuoty-
kines ir t. t.

Paprastai tyliosioms knygoms priskiriamos ir tos, kuriose yra
labai mažai žodžių, pavyzdžiui, vienas kitas ištiktukas. Kartais
žodinė informacija tampa iliustracijų dalimi, pavyzdžiui,
panaudojamos laikraščių iškarpos, etiketės, geografinių
nuorodų ženklai, laiko nuorodos ir panašiai. Be to, akade-
mikai, nagrinėjantys tyliąsias knygas, atkreipia dėmesį
ir į tai, kad net jei naratyvas neturi jokių žodžių¹, vis vien
knygoje yra įvairios rašytinės informacijos: ne tik biblio-
grafinė informacija, bet ir pavadinimas bei anotacija, kurie,
be abejonės, gali paveikti tai, kaip mes „skaitysime“ tyliąją
knygą. Kai kuriose tyliosiose knygose galime aptikti ir lydi-
mųjų straipsnių apie šių knygų „skaitymą“, patarimų, kaip

aptarti knygos turinį, į kokius dalykus atkreipti dėmesį,
netgi koki žodyną pastelkti pasakojant istoriją vaikams.

Kartais prie tyliųjų knygų priskiriamos ir vadinamosios
knygos-parodos. Skirtingai nuo naratyvinių tyliųjų knygų,
jos paprastai neturi nei naratyvo, nei problemos². Tai
edukacinės knygos, pristatančios abėcėlę ar vaizduojan-
čios įvairius objektus, kuriuos mažieji turi įvardyti. Kartais
priešinėį gali lydėti ir žodis, paaiškinantis, kas čia pavaiz-
duota, pavyzdžiui, po šuns paveikslėliu parašyta „šuo“.

Tyliosios knygos Vakaruose išpopuliarėjo XX a. 9-ojo
dešimtmecio pabaigoje³, nors jų populiarumo mastas
niekada neprilygo ir neprilygsta įprastoms paveikslėlių
knygoms. Todėl tyliosios knygos paprastai yra gana niši-
nė leidybos pasaulio dalis.

Tyliųjų knygų ištakų, kaip ir visko, ieškoma praeityje. XX a.
pradžioje būta vienos kitos tyliosios knygos vaikams, jos
paprastai būdavo edukacinės⁴. Slinktis nuo edukacinės
medžiagos prie grafinių naratyvų įvyko XX a. antrojoje
pusėje⁵. Kaip viena ryškiausių įtakų išskiriami XX a. antro-
sios pusės italų knygų menininkų ir dizainerių darbai – buvo
eksperimentuojama vaikų knygų formomis, kuriamas
bežodės, bet net ir nebūtina naratyvinės knygos. Parale-
liai vystėsi ir paveikslėlių knygos – kai kurie paveikslėlių
dailininkai kūrybiniame procese pajusdavo, kad viską gali
pasakyti vien tik vaizdu ir nebereikia jokių žodžių.

Skaitytojas – bendraautoris

Tyliosios knygos skaitymas – kūrybiška veikla, stipriai įparei-
gojanti skaitytoją ar pasakotoją, bet kartu ir suteikianti jam

daug laisvės. Šios knygos mums siūlo tik paveikslėlių seką,
tam tikrą naratyvą, todėl skaitytojui ar pasakotojui tenka
pasirinkti pasakojimo ilgi ir išsamumą, žodyną, aplinkybės,
akcentus ir t. t. Ir todėl kiekvienas tokios knygos perskaity-
mas vis kitoks, unikalus, nes kiekvienas, imdamasis tokios
knygos, ją praturtina savo patirtimi, žodynu, fantazija. Tokių
knygų skaitymas kelia iššūkių tiek suaugusiems, tiek jauna-
jam skaitytojui.

Ar tyliosios knygos skirtos tik vaikams?

Tyliųjų knygų yra sukurta tiek vaikams, tiek paaugliams,
tiek suaugusiems, jos gali būti visai nesudėtingos,
aiškaus naratyvo, lengvai išskoduojamos, tačiau gali būti
ir daugiastuoksnės, iš skaitytojo reikalaujančios didesnės
vizualinio raštingumo ir literatūrinės patirties. Be abejonės,
dažniausias – ypač komercinių – tyliųjų knygų adresatas yra
vaikai.

1 Sandra L. Beckett. *Wordless Picturebooks*. In: *Crossover Picturebooks: A Genre for All Ages*. New York: Routledge, 2013, p. 116-117.

2 Maria Nikolajeva. *Carole Scott. How Picturebooks Work*. New York: Routledge, 2006, p. 9.

3 Sandra L. Beckett. *Wordless Picturebooks*. In: *Crossover Picturebooks: A Genre for All Ages*. New York: Routledge, 2013, p. 83.

4 Sandra L. Beckett. *Wordless Picturebooks*. In: *Crossover Picturebooks: A Genre for All Ages*. New York: Routledge, 2013, p. 81.

5 Sandra L. Beckett. *Wordless Picturebooks*. In: *Crossover Picturebooks: A Genre for All Ages*. New York: Routledge, 2013, p. 82.

Rekomenduojamos knygos Lietuvių autorių

Agnė Nananai. *Kas ateina, tas išeina* (knygiukas, galima parsisiųsti nemokamai adresu [knygiukai.lt](https://www.knygiukai.lt))

Babilaitė, Ieva. *(Ne)vienas*

Ivairių šalių autorių (Lietuvoje neleistos)

Becker, Aaron. *Journey*

Briggs, Raymond. *The Snowman*

Frazer, Maria. *The Farmer and the Clown*

Guilloupé, Antoine. *Loup Noir*

Jinyeon, Lee. *Pool*

Kerascoët. *I Walk with Vanessa: A Picture Book Story About a Simple Act of Kindness*

Lawson, JonArno. *Sidewalk Flowers*

Pett, Mark. *The Girl and the Bicycle*

Tan, Shaun. *Arrival*

Tregonning, Mel. *Small Things*

Watanabe, Issa. *Migrantai* (išleista Lietuvoje 2022 m.)

Tyliosios ar bežodės?

Skaitydami įvairią literatūrą galite sutikti tiek terminą „tyliosios knygos“, tiek „bežodės“. Abu jie reiškia tą patį. Bežodžių knygų terminas (angl. *wordless books*) labiau įsigalėjęs akademinėje srityje, tuo tarpu terminas „tyliosios knygos“ (angl. *silent books*) dažniau vartojamas už akademinio pasaulio ribų.

Kokia yra tyliųjų knygų vertė?

Tyliųjų knygų vertė vaikams ir ne tik iš dalies sutampa su paveikslėlių ar žodinių pasakojimų skaitymu ar klausymu:

- kuria pozityvų ryšį su knygomis;
- plečia žodyną;
- stiprina atidus klausymosi įgūdžius;
- ugdo kalbinę raišką;
- ugdo pasakojimo įgūdžius;
- ugdo vaizduotę ir kūrybingumą;
- ugdo meninį, estetinį suvokimą;
- pritaikomos biblioterapijai;
- gali padėti sustiprinti pasitikėjimą savimi, socialinius įgūdžius;
- padeda susišnekėti - vaizdų kalba universalė nei žodine;
- stiprina vizualinį raštingumą ir kt.

4

Kaip pasakoti?

Garsinis tyliosios knygos „skaitymas“ ar pasakojimas stipriai grįstas istorijų pasakojimo kompetencijomis. Tačiau, kas istoriją daro įdomią, ne tik dėl prasmių ir pačios istorijos, bet ir tiesiog įdomią klausytis?

- Pasakojimą pradėkite nuo pačios knygos apžūėjimo, supažindinimo su ja. Jei vaikai pirmą kartą regi bežodę knygą, paprastai ir trumpai pristatykite, kas tai per dalykas. Paaiškinkite, kad dabar jūs kuršite jiems istoriją pagal paveikslėlius.
- Svarbi jūsų intonacija, kuri gali sustiprinti pasakojimą, suteikti jam švelnų, grėsmingą, humoristinį toną.
- Pastelkite išiktukus, ypač jei pasakojate mažiems vaikams, jie pagyvins pasakojimą.
- Pastelkite judesius. Svarbu, kad jų būtų ne per daug, jie nebūtų chaotiški, tikslingi judesiai taip pat gali sustiprinti pasakojimą ir papildinti skaitytojų įsitraukimą: atsižvelgdami į siužetą galite belsti, šoktelėti, spragtelėti ir t. t. Paskatinkite šiuos judesius kartu atlikti ir vaikus. Prisiminkite - mažesiems fizinis judesys padeda išlaikyti dėmesį ilgiau.
- Jei mokate dainuoti, galite įterpti dainuojamų elementų.
- Galite į pasakojimą įtraukti ir pačius vaikus, pavyzdžiui, leiskite jiems sugalvoti tam tikrus dalykus, kuriuos įpinosite į pasakojimą: veikėjo vardą, amžių, miestą, kuriame vyksta veiksmas, ir t. t.

7

Kokią vertę sukurs konkreti tylioji knyga, priklausoma ne tik nuo jos turinio, bet ir nuo to, kaip ji skaitoma: ar vaikas klausosi pasakojimo ir tik stebi paveikslėlius, ar pats kuria pasakojimą, o gal jis kuria pasakojimą raštu ir taip, be kitų įgūdžių, tobulina rašybą bei rašytinę kalbą.

Pats kurdamas pasakojimą pagal tyliąją knygą vaikas ne tik lavina savo vaizduotę ir kitus įgūdžius, bet ir gali atsiskleisti, įterpdamas į pasakojimą dalykų, kurie jam rūpi, džiugina, neramina, kelia klausimų ir t. t. Išgirde jo mintis atitinkamai į jas reaguoti gali mokytojai ar bibliotekininkai, tėvai ar net psichologai, jei vaikas pas juos lankosi.

I ką atkreipti dėmesį skaitant tyliąją knygą?

Norėdami suprasti tyliąją knygą, turime išmokti skaityti vaizdų kalbą. Žinoma, veikėjus, pagrindinį naratyvą greičiausiai išskuosime intuityviai stebėdami paveikslėlių seką, tačiau svarbu atkreipti dėmesį į visas kiekvieno puslapio detales atskirai ir kartu jų visumą.

Ivairūs simboliai, proporcijos ir jų santykis, spalvos, ženklai turi reikšmę, mes juos apžvalkome ir be jokių žodinių nuorodų, tad nagrinėjant tiek paveikslėlių, tiek bežodę paveikslėlių knygą svarbu dėmesį atkreipti ne tik į pakankamai aiškias naratyvo nuorodas, bet ir įvairius elementus, kurie gali ką nors mums, skaitytojams, atskleisti: pavyzdžiui, didelis ir mažas, baltas ir juodas, raudonas, kelio ženklas, elementų ryškumas, jo kismas ir t. t.

5

- Pasakodami arba po pasakojimo užduokite vaikams klausimų, susijusių su kūrinio ir jų patirtimi: kaip vaikai jautėsi klausydamiesi? Ar jaudinosi dėl pagrindinio veikėjo? Ar jie irgi norėtų patekti į tokį nuotykią? ir t. t.
- Pasakodami nepamirškite leisti vaikams įsiziūrėti į paveikslėlius.

Kitais variantais, pastelkite jums tinkančius ir patinkančius istorijų pasakojimo meno, teatro, žaidimų elementus. Bet turėkite omenyje, kad ir paprastas nuoseklus pasakojimas yra vertybė.

Tyliąją knygą skaitome drauge, bet tyliai

Dar vienas būdas skaityti tyliąsias knygas yra tyloje. Tai galime daryti vieni sau mintyse kurdami istoriją pagal paveikslėlius, bet galime ir skaityti tyliai grupėje. Toks skaitymo metodas pradėtas taikyti pabėgėlių krizės aktyvaizdoje Lampeduzos saloje Italijoje. Kadangi į salą patekę pabėgėliai su vaikais nešnekoje tomis kalbomis, kurios vartojamos vietiniams, saloje įkurtoje bibliotekoje siekiant sureikšti paramą pabėgėliams ir prieigą prie kultūros jų vaikams pradėti tylieji tyliųjų knygų skaitymai.

Tylieji tyliųjų knygų skaitymai vyksta, kai susibūrinimo vedėjas rodo knygą visoms susirinkusiems, verčia jos puslapius, tačiau neįžodina pasakojimo – kiekvienas stebėtojas ji kuria savo galvoje. Kadangi vaizdų kalba gana universali, per tokius susitikimus atsiranda ir bendrystė, ir tarpusavio supratimas, nors vedėjas ir susirinkusieji nekalba bendra kalba.

8

Be abejonės, jūs, kaip istorijos pasakotojas ar skaitytojas, galite nuspręsti, ar jūsų istorijoje tai ką nors ir ką konkrečiai reikš.

Kaip pasirengti pasakojimui?

- Ruošdamiesi pasakoti vaikams pagal tyliąją knygą iš pat pradžių turite nusiteikti pasakoti. Kokias nors žaidimais išjudinkite savo vaizduotę ir kūrybiškumą, atlikite kvėpavimo bei liežuvio pratimų, kad kalbėtumėte kuo sklandžiau.
- Iš anksto būkite peržiūrėję knygą, susipažinę su siužetu. Pagal savo būdą spręskite, ar jums teikia iš anksto stipriau pasirušti, t. y. sugalvoti pasakojimo detales, veikėjų vardus, charakterius, ar jūs tą galite padaryti vietoje tiesiai prieš klausytojus.

• Iš anksto pamastykite, kaip pasakojimą padaryti gyvesni, įdomesni, pavyzdžiui, gal jūsų personažas turi kokį priežodį, kurį nuolat vartoja, garšą, kurį išleidžia, ar panašiai.

• Pagalvokite, kokius veiksmus, elementus ar net daiktus galite pastelkti istorijos pasakojimui. Nebūtina apsiriboti vien knyga.

• Apgalvokite svarbiausius klausimus, kuriuos užduosite vaikams.

• Nusiteikite, kad, susidėliojus pasakojimą, vis vien teks daugiau ar mažiau improvizuoti, atsižvelgiant į klausytojus.

6

Tokiuose susitikimuose ypač svarbus tampa neverbalinis bendravimas – šypsenos, žvilgsniai, veido mimikos, gestai. Svarbu verstis knygą lėtai, stebėti, ar visi dalyviai jau spėjo apžiūrėti paveikslėlių, gal jie nori paimiti knygą į rankas ir pasižiūrėti iš arti, stebėti, kokias emocijas jiems tie paveikslėliai kelia. Galima gestais atkreipti dėmesį į tam tikrus knygos elementus, atkurti veiksmus ar garsus (beldimas, švilpimas ir kt.), melodijas (niūniavimas, ritmingas caksėjimas ir kt.).⁶

Kitais variantais, tylusis skaitymas nebūtinai yra techniškai tylus, kaip ir tyliosios knygos gali turėti labai trūkšmingas, garsias istorijas.

Taip pat labai svarbu tyliai skaitant tyliąsias knygas grupėje nebijoti tylos, ją prisijaukinti.

⁶ Deborah Serra, Mariella Bertelli. 10 Tips for Reading Silent Books in Community that Does Not Speak a Common Language

Prieiga per internetą: https://www.library.org/filesadmin/user_uploaded/Tips_for_SB.jpg

